

Ялова О. В. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри юридичного документознавства навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5167-5740>

Шляхи та форми реалізації мовного законодавства в Україні

Мета статті – запропонувати шляхи й форми реалізації мовного законодавства, аргументувавши необхідність виконання органами державної та місцевої влади, громадськими організаціями і громадянами положень Закону України «Про забезпечення функціонування української державної мови» 2019 року. **Методологія.** Під час підготовки статті було використано загальнонаукові та спеціально-наукові методи пізнання, зокрема: порівняльний, історичний, філософсько-правовий, системний, функціональний, узагальнення. **Наукова новизна** статті полягає в тому, що це одне з перших досліджень, присвячених питанню шляхів і форм реалізації нещодавно прийнятого Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». Доведено, що в Україні в умовах конституційного презавантаження влади постійно призупиняли реалізацію більшості позитивних заходів мовної політики. Для системного та комплексного висвітлення окресленої проблематики, її юридично-правового виміру в контексті сучасного конституційного права та загального сприйняття наукових тенденцій проаналізовано значну кількість законодавчих актів, актів Президента й Кабінету Міністрів України, що вдало поєднано з посиланнями на публіцистичні джерела, оскільки суто наукових досліджень мовної політики останніми роками обмаль. **Висновки.** Запропоновано розглядати питання про виконання Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» на засіданнях Ради національної безпеки і оборони України, оскільки питання державної мови належить до сфери національної безпеки. Обґрунтовано, що парламентські слухання «Про функціонування української мови в Україні», які також є дієвою формою реалізації мовної політики, достатньо проводити раз на каденцію парламентського скликання, проте саме з метою ефективної реалізації положень закону про мову, визначення прогалин і недоліків, окреслення шляхів їх подолання. Доведено, що Міністерство культури України не спроможне вирішувати питання мовної політики адекватно до мовної ситуації в державі з огляду на значну кількість напрямів його діяльності. Тому доцільним є створення спеціального уповноваженого органу виконавчої влади з питань державної мовної політики. Визначено роль Комітету Верховної Ради України з питань культури і духовності в реалізації мовної політики держави. Аргументовано, що активне висвітлення в засобах масової інформації діяльності цього Комітету за аналізованим напрямом було б корисним для органів місцевої влади, місцевого самоврядування, громадських організацій і формувань, громадян, зацікавлених в утвердженні державної мови, її подальшому розвитку. Окреслено місце Кабінету Міністрів України в контролі за виконанням мовного законодавства. Зокрема, Уряду спільно з Комітетом Верховної Ради України з питань культури і духовності запропоновано здійснити вивчення стану виконання положень Закону № 2704-VIII в одному з регіонів, заслухати результати дослідження на засіданні, розробити рекомендації щодо його поліпшення або схвалити такий досвід і рекомендувати його для впровадження. Проаналізовано наявний в Україні досвід реалізації мовної політики й забезпечення функціонування української державної мови, а саме такі його форми, як наукові конференції, круглі столи, симпозиуми, з'їзди, обговорення тощо. Обґрунтовано високу ефективність таких заходів з огляду на можливість отримати схвалення чи обґрунтовані зауваження, пропозиції, максимально враховувати в подальшій діяльності позиції наукового, політичного, громадянського і громадського середовища, що сприятиме поліпшенню мовної ситуації. Доведено, що ефективними формами поширення та розвитку в суспільстві української державної мови є Міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика, Всеукраїнський диктант національної єдності та Міжнародний день рідної мови.

Ключові слова: мова; державна мова; мовна політика; закон; Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної»; державна безпека.

Вступ

25 квітня 2019 року Верховна Рада України ухвалила Закон № 2704-VIII «Про забезпечення функціонування української мови як державної» ("Zakon Ukrainy", 2019), майже через тридцять років потому, як було прийнято Закон Української РСР «Про мови в Українській РСР» від 28 жовтня 1989 року, з якого й розпочато реалізацію на теренах України мовної політики. Саме відтоді гарантія національно-культурних і мовних прав усіх громадян почала поєднуватися з пріоритетним розвитком української мови, що одержала статус державної.

Щоправда, 3 липня 2012 року було прийнято Закон України «Про засади державної мовної політики», однак за змістом він був спрямований, на наш погляд, не на розвиток і забезпечення функціонування української державної мови, а на забезпечення подальшого захисту й функціонування мови російської. 23 лютого 2014 року його скасувала Верховна Рада України, а 28 лютого 2018 року Конституційний Суд України визнав його таким, що не відповідає Конституції України ("Rishennia Konstytutsiinoho Sudu", 2018).

Закон України від 25 квітня 2019 року вже не містить таких недоліків. Група фахівців

працювала над текстом законопроекту понад чотири роки. У процесі його підготовки до другого читання до нього було внесено понад дві тисячі поправок, доповнень, які розглянула Верховна Рада України (Koba, & Sokolan, 2019). Андрій Смолій з Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України зазначив в інтерв'ю «Газеті по-українськи», що закон про мову не дискримінує жодну категорію населення, є ліберальнішим, ніж аналогічні закони в Польщі, Латвії, Литві, Естонії, і в ньому немає жодної норми, що порушує права російськомовного населення в приватному житті (Kokora, & Shevchenko, 2019). Директор Європейського центру з питань меншин Т. Г. Маллой визнала, що український мовний закон відповідає міжнародним стандартам, заявивши, що він не порушує право національних меншин розмовляти й навчатися рідною мовою. Аналіз полеміки в соціальних мережах дає змогу констатувати переважно схвальні оцінки громадян щодо мовного закону.

Загалом позитивно оцінюючи факт прийняття закону про мову, ми вважаємо, що зміст законопроекту № 5670-Д був значно ефективнішим щодо забезпечення функціонування української мови як державної.

Водночас тривалий розгляд законопроекту про мову в другому читанні засвідчив, що в Україні й досі є політичні сили, які фактично виступають проти будь-яких упорядкованих законів у сфері забезпечення функціонування української мови як державної, заявляючи, що будуть оскаржувати цей закон у Конституційному Суді України.

Делегація Російської Федерації одразу ж після опублікування мовного закону звернулася до Голови Ради Безпеки ООН з проханням скликати засідання у зв'язку з прийняттям цього нормативно-правового акта Верховною Радою України й намагалася представити його як порушення Мінських угод. 20 травня Рада Безпеки ООН відхилила запит Росії про проведення засідання з цього приводу. «Росія проводить сумнозвісну політику залякування, – повідомив після закінчення засідання посол Німеччини при ООН Крістоф Гойсґен. – Ми вітаємо той факт, що Рада відхилила пропозицію Росії розглядати український закон. Він не вимагає негайної уваги Ради Безпеки, яка має зосереджувати свої зусилля на питаннях миру та безпеки. Цим ми повинні займатися першочергово, а не обговорювати внутрішні питання суверенної країни та члена ООН, що не матиме жодного впливу на мир і безпеку в регіоні» (Mandziuk, 2019).

Мета і завдання дослідження

З огляду на зазначене, завдання статті – запропонувати шляхи та форми реалізації мовного законодавства, аргументувавши необхідність неухильного виконання органами

державної та місцевої влади, громадськими організаціями й громадянами положень Закону України «Про забезпечення функціонування української державної мови» 2019 року.

Виклад основного матеріалу

Загалом проблематика мовної політики та ролі й статусу державної мови в країнах європейського простору та в Україні розглядали у своїх публікаціях різні науковці.

Зокрема, Б. Ажнюк сформулював основні положення, якими визначаються європейські уявлення про мовну політику: 1) провідна роль державної мови як фактора національної єдності; 2) захист і підтримка міноритарних мов; 3) двомовність із достатнім володінням державною мовою; 4) ефективний механізм дотримання мовних прав. Дослідник дійшов висновку, що підтримання балансу між об'єднавчою роллю державної мови, з одного боку, і задоволенням мовних потреб етномовних меншин, із другого, відповідає засадам лінгвістичної екології, яка пропонує теоретичне обґрунтування і практичні рекомендації для налагодження безконфліктних міжмовних стосунків (Azhniuk, 2019).

Знаний вчений П. Гриценко аналізував роль української мови в процесі державотворення останнього двадцятиріччя. Автор зауважує складність процесів мовної ідентифікації українців наприкінці 80-х років ХХ ст., висвітлив основні аспекти, за яких відбуваються глибокі зміни мовної ситуації, акцентував на тому, що протягом останніх двадцяти років зміни зазнала й українська мова, і мовна ситуація, і суспільство щодо ставлення до української мови та мовної проблематики загалом (Hrytsenko, 2018).

Ретроспективний огляд мовної політики в Україні за період незалежності здійснила Т. Приступенко. Дослідниця аналізує низку законопроектів, що безпосередньо чи опосередковано стосуються питань національної, державної мови, її функціонування в суспільстві, передусім – у засобах масової комунікації України як головного носія інформації. Вона окреслила основні напрями державної мовної політики в сучасній Україні як визначального чинника й головної ознаки ідентичності української нації, а також виокремила проблеми й суперечності реалізації мовної політики держави, обґрунтувавши пропозиції щодо посилення мотивації використання державної мови та підвищення її престижу (Prystupenko, 2018).

Сучасну державну мовну політику аналізували Ю. Куць, О. Сергєєва. Автори доводять, що у сфері внутрішньої політики має бути всебічна підтримка державної мови, яка є одним із символів державності. Основна її функція – забезпечення єдиного політичного, економічного та освітнього простору на території всієї країни. Мовна політика

держави має здійснюватися на базі чітко розробленого мовного законодавства. Державна мовна політика України має достатній набір формалізованих і відокремлених цілей, а також інших властивостей та якостей, щоб виокремити її як тип державної політики. Кожна з мов, що існують в Україні, є об'єктом правового регулювання в державній мовній політиці України, оскільки вони є об'єктом ділової, культурної, наукової та інших видів діяльності. Державна мова України також є інструментом державного управління, що слугує виявленню волі народу й волі держави (Kuts, & Sergieieva, 2019).

Регулювання статусу державної мови в Україні за напрямками конституційного регулювання та регулювання в інших законах вивчала С. Пенковська. Авторка аргументує, що використання української мови як державної не є належно врегульованим, бракує ефективних правових механізмів належного захисту державної мови та її популяризації. З огляду на зазначене, очевидно видається необхідність прийняття нової законодавчої бази для унормування використання та захисту української мови як державної. У своєму дослідженні С. Пенковська окреслила напрями розвитку такого правового регулювання статусу української мови: прийняття закону, який регулював би статус державної мови; встановлення відповідальності за порушення його норм із закріпленням її у відповідних кодексах; створення державних органів зі здійснення державної мовної політики тощо (Penkovska, 2019).

На підставі аналізу значного масиву матеріалів за темою дослідження слід констатувати, що в Україні з часів визнання її незалежності, попри відсутність мовного закону, було здійснено чимало кроків на шляху визначення її мовної політики й забезпечення функціонування української державної мови. Засади мовної політики було регламентовано вже в Конституції України 1996 року. Важливими віхами стали рішення Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 року № 10-рп/99 у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використанням її в навчальному процесі в початкових закладах України (Yevhrafov, 2001) та парламентські слухання «Про функціонування української мови в Україні» від 12 березня 2003 року, а також ухвалена ними відповідна постанова Верховної Ради України від 22 травня 2003 року ("Oberezhno - mova", 2003).

Глибокими й змістовними були, на наш погляд, Комплексні заходи щодо всебічного розвитку та функціонування української мови, затверджені постановою Кабінету Міністрів

України від 8 вересня 1997 року № 998 ("Postanova Kabinetu Ministriv", 1997).

Цей документ передбачав важливі напрями й завдання у сферах української мови як державної; української мови як мови української нації, основи її духовної та художньої культури, науки, освіти; української мови в засобах масової інформації; української мови у світі, а також у фінансовому забезпеченні їх реалізації.

На початку 2000 року в пресі з'являються повідомлення про проект постанови Кабінету Міністрів України «Про додаткові заходи по розширенню функціонування української мови як державної», що передбачав: переатестацію державних службовців усіх категорій і рангів з урахуванням рівня володіння ними українською мовою та використання її в процесі виконання службових обов'язків; перевірку стану реалізації державної мовної політики в усіх сферах суспільного життя всіх регіонів держави, зокрема з дотриманням вимог щодо вживання мови під час здійснення ними своїх повноважень; недопущення порушень українського режиму в повсякденній роботі апаратів органів виконавчої влади й місцевого самоврядування тощо (Masenko). Ці додаткові заходи Кабінету Міністрів України, спрямовані саме на зміцнення позицій державної мови, в офіційних джерелах навіть не було опубліковано. Однак їх украл негативно, як засвідчив здійснений нами аналіз публікацій у друкованих засобах масової інформації того часу, оцінювали представники офіційних кіл Російської Федерації й окремі політичні партії, політики, науковці й пересічні громадяни України.

За час, що минув відтоді, сформувалося нове покоління громадян України, змінювалися президенти, зникали одні, натомість з'являлися інші партії, змінювалися політичні уподобання громадян України, а у сфері мовної політики й забезпечення функціонування української мови як державної суттєвих зрушень так і не сталося.

Головна причина цього полягала в невиконанні чи неналежному виконанні прийнятих законів, постанов, указів. Можна дійти висновку, що якщо в державі й суспільстві так само не виконуватимуть положень мовного закону 2019 року, то чергове покоління громадян матиме наступний мовний закон зі схожими до нинішнього нормами.

Наукова новизна

У зв'язку із зазначеним доцільно висловити наше бачення шляхів і форм реалізації положень Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», навіть попри відсутність, як засвідчує аналіз численних документів, прийнятих президентами України, парламентами всіх скликань, урядами різних складів щодо функціонування й розвитку української

державної мови й становлення мовної політики в Україні загалом, належної та необхідної спадковості в державній владі. Хоча нині триває чергове її конституційне перезавантаження, хочемо сподіватися, що наші пропозиції буде ретельно проаналізовано, ураховано й, можливо, практично впроваджено.

1. Під час обговорення проекту закону про мову в другому читанні в залі Парламенту й на ток-шоу різних телеканалів неодноразово зауважували, що мова належить до сфери національної безпеки, тому вона привертає таку посилену увагу з боку органів державної влади, як і будь-яка інша сфера нацбезпеки.

Зокрема, свій погляд на українську мову як чинник національної безпеки виклала на сторінках «Української правди» доктор філологічних наук, професор Національного університету «Києво-Могилянська академія» Л. Т. Масенко (Masenko). Експерт-кримінолог, кандидат юридичних наук А. Малиар зазначала, що «наша мова – це фактор нашої безпеки. І війна прийшла в наш дім у тому числі через зросійщення та занедбаність української мовної політики». Вона слушно стверджує, що всі мови нацменшин захищені конвенціями, деклараціями, які ратифіковані Україною, а українська мова використовується лише в Україні, зберігати й захищати цю мову більше нікому (Maliar).

Ми проаналізували положення Закону України «Про національну безпеку України» ("Zakon Ukrainy", 2018), однак поняття «українська мова», «мови національних меншин», «мовна політика» у ньому не застосовано. На наше переконання, їх «приховано» у визначенні термінів «національна безпека України», яку потрактовано як «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності й інших національних інтересів України від реальних і потенційних загроз» (п. 9 ч. 1 ст. 1 Закону), а також «національні інтереси України – життєво важливі інтереси людини, суспільства й держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності та добробут її громадян» (п. 10 ч. 1 ст. 1 Закону).

З огляду на зазначене, а також зважаючи на чільне місце серед суб'єктів національної безпеки Ради національної безпеки і оборони України, вважаємо за доцільне розглядати питання про виконання Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» на засіданнях РНБО. Це дасть змогу ефективно впливати на реалізацію мовної політики, здійснювати контроль за дотриманням положень про розвиток української мови, уживати заходів щодо його посилення. Оскільки це координаційний орган з питань національної безпеки й оборони при Президентові України,

увага до окреслених питань з боку Глави держави сприятиме належній реакції з боку центральних і місцевих органів виконавчої влади.

2. 12 березня 2003 року відбулися парламентські слухання «Про функціонування української мови в Україні» (про них ішлося вище). Вони були першими з таким порядком денним і стали важливою й актуальною подією в житті українського суспільства. Шкода, що схвалені парламентськими слуханнями рекомендації, затверджені Верховною Радою України, здебільшого проігнорували центральні й місцеві органи влади. Навіть Верховна Рада України, передбачивши «щорічні парламентські слухання, присвячені розвитку та функціонуванню української мови», жодного разу протягом останніх шістнадцяти років їх не проводила.

Потреби в щорічному їх проведенні, звісно, й не було. Достатньо проводити такі слухання раз на каденцію парламентського скликання, проте саме з метою ефективної реалізації положень закону про мову, визначення прогалин і недоліків, окреслення шляхів їх подолання.

Парламентські слухання зумовлюють суспільний резонанс, їм притаманні широта і глибина висловлюваних думок та пропозицій, чому сприяє залучення значної кількості учасників з усіх регіонів України.

3. Відповідно до ч. 2 ст. 50 закону про мову, законодавець передбачає наявність центрального органу виконавчої влади у сфері державної мовної політики. Таким органом може бути, згідно з Указом Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 9 грудня 2010 року № 1085, міністерство, державна інспекція, центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, інший орган ("Ukaz Prezidenta", 2010).

Пропозиції щодо утворення центрального органу виконавчої влади у сфері мовної політики висловлювали й раніше, зокрема у постанові Верховної Ради України «Про рекомендації парламентських слухань "Про функціонування української мови в Україні" від 22 травня 2003 року № 886-IV» ("Postanova Verkhovnoi Rady", 2003). Попри це, питання формування та забезпечення державної мовної політики вже роками знаходяться у віданні Міністерства культури України з-поміж 46 напрямів його діяльності ("Postanova Kabinetu Ministriv", 2014). Цілком очевидно, що зазначене Міністерство (відділ у кількості кількох осіб) не спроможне вирішувати питання мовної політики адекватно до мовної ситуації в Україні.

Президент України Указом «Про деякі питання розвитку державної мовної політики» від 20 лютого 2008 року № 146 вже навіть доручив Кабінету Міністрів України опрацювати порядок створення спеціального уповноваженого органу

виконавчої влади з питань державної мовної політики, визначивши основним його завданням участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної мовної політики; узагальнення практики застосування законодавства про мови, розроблення пропозицій щодо його вдосконалення; координацію здійснення центральними органами виконавчої влади заходів з питань забезпечення реалізації державної мовної політики ("Ukaz Prezydenta", 2008).

Не відомо, чи було «опрацьовано передбачений порядок», проте відповідний уповноважений орган так і не створили.

Чергове (і, на наш погляд, цілком слушне й необхідне) бажання парламентарів створити центральний орган виконавчої влади з питань мовної політики має бути реалізоване. Інакше про забезпечення функціонування та розвитку української мови як державної, створення і забезпечення ефективної мовної політики в Україні не може йтися.

Доречно акцентувати ще на одному аспекті. Відомий публіцист І. Лосєв, розмірковуючи з приводу ухвалення мовного закону, стверджує, що «Україна без російської мови проживе, а без української її просто не стане». Водночас гасла нічого не варті, якщо депутати чи міністри не дадуть відповіді на просте питання: «Скільки грошей ви готові витратити на українізацію?». А без грошей цей процес не триватиме. Росія витрачає значні кошти на подальшу русифікацію України (Losiev, 2019).

4. Питанню функціонування та розвитку української державної мови й мовної політики загалом постійно приділяє належну увагу Комітет Верховної Ради України з питань культури і духовності. Комітет Парламенту восьмого скликання зосередив зусилля на підготовці й обговоренні законопроекту про українську державну мову. Комітети попередніх скликань, згідно з результатами нашого аналізу, теж вивчали схожі питання, а також розглядали зведені відомості органів місцевого самоврядування, громадських формувань і форумів, окремих громадян з вирішення мовних питань, пропозиції та зауваження щодо законів, постанов Верховної Ради України. Проте повідомлень про таку діяльність Комітету в засобах масової інформації (письмових чи електронних) не публікували.

Видається, що така інформація була б корисною для органів місцевої влади, місцевого самоврядування, громадських організацій і формувань, громадян, зацікавлених в утвердженні державної мови, її подальшому розвитку.

5. Важливу роль у реалізації мовної політики відіграє Кабінет Міністрів України, який, відповідно до вимог ст. 116 Конституції України, вживає заходів для забезпечення прав і свобод людини (зокрема мовних), та органи місцевої

виконавчої влади – місцеві державні адміністрації, які, згідно зі ст. 119 Конституції України, забезпечують додержання прав і свобод громадян (серед них і мовних) на відповідній території.

На нашу думку, питання стану реалізації мовної політики, забезпечення функціонування та розвитку української мови мали би бути предметом розгляду Кабінету Міністрів України, насамперед у періоди загострення мовної ситуації, збурення від цього українського суспільства. Видається доцільним, що Уряд спільно з Комітетом Верховної Ради України з питань культури і духовності мають здійснити вивчення стану виконання положень Закону № 2704-VIII в одному з регіонів, заслухати результати дослідження на засіданні, розробити рекомендації щодо його поліпшення або схвалити такий досвід і рекомендувати його для впровадження.

Увага Кабінету Міністрів України й Комітету з питань культури і духовності до мовних питань сприяла б активізації діяльності місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування в цьому напрямі.

6. В Україні накопичено певний досвід реалізації мовної політики й забезпечення функціонування української державної мови.

Так, у Національному університеті «Києво-Могилянська академія» впродовж кількох років щорічно в межах днів науки організовували наукові конференції, присвячені питанням мовної взаємодії та мовної ситуації в Україні. На них розглядали проблеми реалізації в Україні положень Європейської хартії регіональних мов та мов меншин, забезпечення впровадження в Українській державі й суспільстві української державної мови, видання літератури українською мовою тощо.

Традиційною вже впродовж п'ятнадцяти років в Національній академії внутрішніх справ стала Всеукраїнська науково-практична конференція з проблем розвитку та функціонування державної мови «Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи», яку щороку проводять з нагоди Дня української писемності та мови. Відкриваючи конференцію минулого року, ректор академії, доктор юридичних наук, професор В. В. Черней зауважив: «Зважаючи на те, що це вже XIV Всеукраїнська науково-практична конференція з проблем розвитку й функціонування державної мови та з урахуванням широкої географії учасників, можна дійти висновку, що потреба в спеціалізованому виданні з особливостей вживання української мови в юриспруденції залишається нагальною для всіх регіонів держави» (Cherniei et al., 2018).

Додамо, що в роботі цієї конференції взяли участь (крім науково-педагогічних працівників

академії) представники понад двадцяти наукових установ та ЗВО України.

Важливі заходи з мовної політики проводили в Ужгороді (міжнародні науково-методичні семінари), а також в Українському інституті національної пам'яті (круглі столи).

Зазначені форми реалізації мовної політики, а також такі, як симпозиуми, збори науковців, політиків, громадського активу, дають змогу органам державної влади, науковим установам, ЗВО, які є їх організаторами, визначити необхідність, доцільність і перспективу розроблених ними установок на виконання конституційних та законодавчих положень з удосконалення мовної політики й забезпечення функціонування української мови, отримати їх схвалення чи обґрунтовані зауваження, пропозиції, максимально враховувати в подальшій діяльності позиції наукового, політичного, громадянського і громадського середовища, що сприятиме поліпшенню мовної ситуації та єднанню українського суспільства.

7. Ефективними формами поширення та розвитку в суспільстві української державної мови є Міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика, Всеукраїнський диктант національної єдності, Міжнародний день рідної мови (21 лютого).

Зокрема, конкурс, започаткований 2000 року, проводять щорічно на підставі Положення про Міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 13 березня 2008 року № 168. У ньому беруть участь учні загальноосвітніх закладів, професійно-технічних училищ, курсанти вищих військових навчальних закладів, студенти закладів вищої освіти ("Nakaz Ministerstva osvity", 2008). І хоча останніми роками в конкурсі (на першому його етапі) беруть участь понад 20 тис. осіб, що, на наш погляд, є надзвичайно високим показником, однак його можливості значно вищі.

Всеукраїнський диктант національної єдності проводять майже двадцять років поспіль у День української писемності та мови 9 листопада. Його транслюють на Першому каналі Українського радіо. Уперше диктант писали в травні 2000 року з нагоди перепоховання Тараса Шевченка і Дня рівноапостольних Кирила та Мефодія. Тоді на адресу українського радіо надійшло близько тисячі робіт. 2016 року надійшло понад 21 тис. робіт, серед яких кілька десятків з інших країн світу ("U Den ukrainskoj pysemnosti").

Головною локацією написання диктанту стає навчальна аудиторія імені Михайла Максимовича в червоному корпусі Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Проте пишуть диктант скрізь: у шкільних кабінетах, студентських аудиторіях, офісах, бібліотеках, удома. У Київському університеті імені Бориса

Грінченка диктант 2015 року писали 689 студентів і викладачів ("Vseukrainskyi dyktant").

Загалом Всеукраїнський диктант національної єдності не є перевіркою знань рідної мови. Кожен, хто долучається до його написання, переживає відчуття єдності всієї громади, усвідомлення того, що сотні тисяч співгромадян одночасно літера за літерою виводять речення радіодиктанту, що безпосередньо сприяє консолідації української нації.

Висновки

1. Запропоновано розглядати питання про виконання Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» на засіданнях РНБО, оскільки питання державної мови належить до сфери національної безпеки.

2. Обґрунтовано, що парламентські слухання «Про функціонування української мови в Україні», які також є дієвою формою реалізації мовної політики, достатньо проводити раз на каденцію парламентського скликання, проте саме з метою ефективної реалізації положень закону про мову, визначення прогалів і недоліків, окреслення шляхів їх подолання.

3. Доведено, що Міністерство культурної політики України не спроможне вирішувати питання мовної політики адекватно до мовної ситуації в Україні з огляду на значну кількість напрямів його діяльності. Тому доцільним є створення спеціального уповноваженого органу виконавчої влади з питань державної мовної політики.

4. Визначено роль Комітету Верховної Ради України з питань культури і духовності в реалізації мовної політики держави. Аргументовано, що активне висвітлення в засобах масової інформації діяльності цього Комітету за аналізованим напрямом було б корисним для органів місцевої влади, місцевого самоврядування, громадських організацій і формувань, громадян, зацікавлених в утвердженні державної мови, її подальшому розвитку.

5. Окреслено місце Кабінету Міністрів України в контролі за виконанням мовного законодавства. Зокрема, Уряду спільно з Комітетом Верховної Ради України з питань культури і духовності запропоновано здійснити вивчення стану виконання положень Закону № 2704-VIII в одному з регіонів, заслухати результати дослідження на засіданні, розробити рекомендації щодо його поліпшення або схвалити такий досвід і рекомендувати його для впровадження.

6. Також досліджено наявний в Україні досвід реалізації мовної політики й забезпечення функціонування української державної мови, а саме такі його форми, як наукові конференції, круглі столи, симпозиуми, з'їзди, обговорення тощо. Обґрунтовано високу ефективність таких заходів з огляду на можливість отримати схвалення чи

обґрунтовані зауваження, пропозиції, максимально враховувати в подальшій діяльності позиції наукового, політичного, громадянського і громадського середовища, що сприятиме поліпшенню мовної ситуації.

7. Доведено, що ефективними формами поширення та розвитку в суспільстві української державної мови є Міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика, Всеукраїнський диктант національної єдності та Міжнародний день рідної мови.

Насамкінець зазначимо, що свого часу знаний український письменник Іван Франко писав: «Конституція – це тільки ґрунт, гірше або краще оброблений, який сам, без пильної праці і боротьби, не дасть хліба». Застосовуючи цю формулу Івана Франка до мовного закону 2019 року, можна стверджувати, що він не забезпечить очікуваних результатів щодо функціонування української мови як державної та її подальшого розвитку без належної праці й зусиль усіх органів державної та місцевої влади, кожного громадянина України.

REFERENCES

- Azhniuk, B. (2019). Movna polityka: yevropeiski kryterii i Ukraina [Language Policy: European Criteria and Ukraine]. *Ukrainske movoznavstvo, Ukrainian Linguistics*, 1(49), 9-31. doi: [https://doi.org/10.17721/um/49\(2019\).9-31](https://doi.org/10.17721/um/49(2019).9-31) [in Ukrainian].
- Cherniei, V.V., Husariev, S.D., & Cherniavskiy, S.S. (et al.). (Eds.). (2018). *Ukrainska mova v yurysprudentsii: stan, problemy, perspektvy [Ukrainian language in jurisprudence: state, problems, prospects]*: Proceedings of the 14th All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (Vols. 1-2) (p. 228). Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav [in Ukrainian].
- Hrytsenko, P. (2018). Ukrainska mova: derzhavna i derzhavotvorcha [Ukrainian language: state and state-building]. *Ukrainskyi informatsiyni prostir, Ukrainian information space*, 11, 32-42. doi: <https://doi.org/10.31866/2616-7948.1.2018.141091> [in Ukrainian].
- Kachura, O. (2000). Ukrainsku movu potribno zrobyty pryvablyvoiu [The Ukrainian language must be made attractive]. *Ukraina i svit, Ukraine and the world* [in Ukrainian].
- Koba, K., & Sokolan, N. (2019). Kozhne vydannia teper povynne maty versiui derzhavnoiu movoiu [Each edition must now be in the official language]. *Hazeta po-ukrainsky, Newspaper in Ukrainian* [in Ukrainian].
- Kokora, A.-L., & Shevchenko, I. (2019). Prezydent pidpysav zakon pro movu [The president signed a law on language]. *Hazeta po-ukrainsky, Newspaper in Ukrainian* [in Ukrainian].
- Kuts, Yu., & Sergieieva, O.Yu. (2019). Suchasna derzhavna movna polityka Ukrainy: yevropeyskyi vymir [Contemporary State Language Policy of Ukraine: A European Dimension]. *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia, Theory and Practice of Public Administration*, 3(66), 16-23. doi: <https://doi.org/10.34213/tp.19.03.02> [in Ukrainian].
- Losiev, I. (2019). *Hazeta po-ukrainsky, Newspaper in Ukrainian* [in Ukrainian].
- Maliar, A. Movnyi faktor bezpeky [The linguistic factor of safety]. (n.d.). www.pravda.com.ua. Retrieved from <http://www.pravda.com.ua/columns/2014/11/28/7045346> [in Ukrainian].
- Mandziuk, D. (2019). Rosiiany poskarzhylisia na ukrainskyi movnyi zakon v Orhanizatsiiu Obiednanykh Natsii [The Russians have complained about the Ukrainian language law to the United Nations]. *Hazeta po-ukrainsky, Newspaper in Ukrainian* [in Ukrainian].
- Masenko, L. Ukrainska mova yak chynnyk natsionalnoi bezpeky [The Ukrainian language as a factor of national security]. (n.d.). zahystmovy.org.ua. Retrieved from <http://zahystmovy.org.ua> [in Ukrainian].
- Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy "Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Mizhnarodnyi konkurs z ukrainskoi movy imeni Petra Yatsyka: vid 15 lyp. 2008 r. No. 168 [Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine "On approval of the Regulations on the International Competition in the Ukrainian Language named after Peter Yatsyk" from July 15, 2008, No. 168]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-08> [in Ukrainian].
- Oberezhno - mova! [Beware - language!]. (2003). Kyiv: Parlamen. vyd-vo [in Ukrainian].
- Penkovska, S.M. (2019). Derzhavna mova v Ukraini: analiz pravovoho rehuliuвання [State language in ukraine: analysis of legislative regulation]. *Molodyi vchenyi, Young scientist*, 2(1), 193-199. doi: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-2-66-43> [in Ukrainian].
- Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy "Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Ministerstvo kultury ta turyzmu Ukrainy": vid 3 veres. 2014 r. No. 495 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of the Regulation on the Ministry of Culture and Tourism of Ukraine" from September 3, 2014, No. 495]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/495-2014-%D0%BF> [in Ukrainian].
- Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy "Pro zatverdzhennia Kompleksnykh zakhodiv shchodo vsebichnoho rozvytku i funktsionuvannia ukrainskoi movy": vid 8 veres. 1997 r. No. 998 [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On Approving Comprehensive Measures for the Comprehensive Development and Functioning of the Ukrainian Language" from September 8, 1997, No. 998]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998-97-%D0%BF> [in Ukrainian].
- Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy "Pro rekomendatsii parlamentskykh slukhan "Pro funktsionuvannia ukrainskoi movy v Ukraini" : vid 22 trav. 2003 r. No. 886-IV [Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine "On the Recommendations of the Parliamentary Hearings "On the Functioning of the Ukrainian Language in Ukraine" from

- May 22, 2003, No. 886-IV]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, Verkhovna Rada of Ukraine*, 38, 325 [in Ukrainian].
- Prystupenko, T. (2018). Movna polityka Ukrainy: retrospektyvnyi ohliad za chasy nezalezhnosti derzhavy [The language policy of Ukraine: retrospective review for the period of state independence]. *Obraz, Image*, 1(27), 6-18. doi: 10.21272/2415-8496-2018-1(27)-6-18 [in Ukrainian].
- Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy "Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam 57 narodnykh deputativ Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) Zakonu Ukrainy "Pro zasady derzhavnoi movnoi polityky": vid 28 liut. 2018 r. No. 2r/2018 [Judgment of the Constitutional Court of Ukraine "The decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case of the constitutional submission of the 57 People's Deputies of Ukraine regarding the conformity of the Constitution of Ukraine (constitutionality) with the Law of Ukraine "On the Principles of State Linguistic Policy" from February 28, 2018, No. 2r/2018]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v002p710-18> [in Ukrainian].
- U Den ukrainskoi pysemnosti ta movy tradytsiino vidbudetsia Vseukrainskyi dyktant natsionalnoi yednosti [All-Ukrainian dictator of national unity will traditionally take place on the Day of Ukrainian Writing and Language]. (n.d.). *www.kmu.gov.ua*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/250406979> [in Ukrainian].
- Ukaz Prezydenta Ukrainy "Pro deiaki pytannia rozvytku derzhavnoi movnoi polityky": vid 20 liut. 2008 r. No. 146 [Decree of the President of Ukraine "On some issues of the development of state language policy" from February 20, 2008, No. 146]. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy, Official Bulletin of Ukraine*, 6, 289 [in Ukrainian].
- Ukaz Prezidenta Ukrainy "Pro optymizatsiiu systemy tsentralnykh orhaniv vykonavchoi vlady": vid 9 hrud. 2010 r. No. 1085 [Decree of the President of Ukraine "On Optimization of the System of Central Bodies of Executive Power" from December 9, 2010, No. 1085]. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy, Official Bulletin of Ukraine*, 94, 3334 [in Ukrainian].
- Vseukrainskyi dyktant natsionalnoi yednosti napysano [All-Ukrainian dictator of national unity is written]. (n.d.). *www.nrsu.gov.ua*. Retrieved from <http://www.nrsu.gov.ua/ua/1034/582001> [in Ukrainian].
- Yevhrafov, P.B. (Eds.). (2001). Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam 51 narodnoho deputata Ukrainy pro ofitsiine tlumachennia polozhen statti 10 Konstytutsii Ukrainy shchodo zastosuvannia derzhavnoi movy orhanamy derzhavnoi vlady, orhanamy mistsevoho samovriaduvannia ta vykorystannia yii u navchalnomu protsesi v navchalnykh zakladakh Ukrainy (sprava pro zastosuvannia ukrainskoi movy vid 14 hrudnia 1999 roku No. 10-rp/99 [Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional submission of the 51 people's deputies of Ukraine on the official interpretation of the provisions of Article 10 of the Constitution of Ukraine on the use of the state language by state bodies, local self-government bodies and its use in the educational process in educational establishments of Ukraine (the case on the use of the Ukrainian language of 14 December 1999 No. 10-rp/99)]. *Konstytutsiinyi Sud Ukrainy: Rishennia. Vysnovky, Constitutional Court of Ukraine: Judgments, Conclusions*, 486-490 [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy "Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy": vid 21 cherv. 2018 r. No. 2469-VIII [Law of Ukraine "On National Security of Ukraine" from June 21, 2018, No. 2469-VIII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, Verkhovna Rada of Ukraine*, 31, 241 [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy "Pro zabezpechennia funktsionuvannia ukrainskoi movy yak derzhavnoi": vid 25 kvit. 2019 r. No. 2704-VIII [Law of Ukraine "On ensuring the functioning of the Ukrainian language as a state language" from April 25, 2019, No. 2704-VIII]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2704-19> [in Ukrainian].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Ажнюк Б. Мовна політика: європейські критерії і Україна. *Українське мовознавство*. 2019. № 1 (49). С. 9–31. doi: [https://doi.org/10.17721/um/49\(2019\).9-31](https://doi.org/10.17721/um/49(2019).9-31).
- Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи : матеріали XIV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 29 листоп. 2018 р.) : у 2 ч. / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2018. Ч. 1. 228 с.
- Гриценко П. Українська мова: державна і державотворча. *Український інформаційний простір*. 2018. 11 серп. С. 32–42. doi: <https://doi.org/10.31866/2616-7948.1.2018.141091>.
- Качура О. Українську мову потрібно зробити привабливою... *Україна і світ*. 2000. 5–11 лют. С. 28.
- Коба К., Соколан Н. Кожне видання тепер повинне мати версію державною мовою. *Газета по-українськи*. 2019. 26 квіт. С. 6.
- Кокора А.-Л., Шевченко І. Президент підписав закон про мову. *Газета по-українськи*. 2019. 17 трав. С. 7.
- Куць Ю. О., Сергеева О. Ю. Сучасна державна мовна політика України: європейський вимір. *Теорія та практика державного управління*. 2019. № 3 (66). С. 16–23. doi: <https://doi.org/10.34213/tp.19.03.02>.
- Лосев І. *Газета по-українськи*. 2019. 24 трав. С. 20.
- Маляр А. Мовний фактор безпеки. URL: <http://www.pravda.com.ua/columns/2014/11/28/7045346>.
- Мандзюк Д. Росіяни поскаржилися на український мовний закон в Організацію Об'єднаних Націй. *Газета по-українськи*. 2019. 24 трав. С. 20.
- Масенко Л. Українська мова як чинник національної безпеки. URL: <http://zahystmovy.org.ua>.

- Про затвердження Положення про Міжнародний конкурс з української мови імені Петра Яцика : наказ Міністерства освіти і науки України від 15 лип. 2008 р. № 168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-08>.
- Обережно – мова! : матеріали парламентських слухань у Верховній Раді України від 12 берез. 2003 р. Київ : Парлам. вид-во, 2003. 134 с.
- Пеньковська С. М. Державна мова в Україні: аналіз правового регулювання. *Молодий вчений*. 2019. № 2 (1). С. 193–199. doi: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-2-66-43>.
- Про затвердження Положення про Міністерство культури та туризму України : постанова Кабінету Міністрів України від 3 верес. 2014 р. № 495. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/495-2014-%D0%BF>.
- Про затвердження Комплексних заходів щодо всебічного розвитку і функціонування української мови : постанова Кабінету Міністрів України від 8 верес. 1997 р. № 998. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998-97-%D0%BF>.
- Про рекомендації парламентських слухань «Про функціонування української мови в Україні» : постанова Верховної Ради України від 22 трав. 2003 р. № 886-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 38. Ст. 325.
- Приступенко Т. Мовна політика України: ретроспективний огляд за часи незалежності держави. *Образ*. 2018. Вип. 1 (27). С. 6–18. doi: [10.21272/2415-8496-2018-1\(27\)-6-18](https://doi.org/10.21272/2415-8496-2018-1(27)-6-18).
- Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засади державної мовної політики» : рішення Конституційного Суду України від 28 лют. 2018 р. № 2р/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v002p710-18>.
- У День української писемності та мови традиційно відбудеться Всеукраїнський диктант національної єдності. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/250406979>.
- Про деякі питання розвитку державної мовної політики : Указ Президента України від 20 лют. 2008 р. № 146. *Офіційний вісник України*. 2008. № 6. Ст. 289.
- Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 9 груд. 2010 р. № 1085. *Офіційний вісник України*. 2010. № 94. Ст. 3334.
- Всеукраїнський диктант національної єдності написано. URL: <http://www.nrsu.gov.ua/ua/1034/582001>.
- Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови від 14 грудня 1999 року № 10-рп/99. Конституційний Суд України: Рішення. Висновки. 1997–2001 : у 2 кн. / відп. ред. П. Б. Євграфов. Київ, 2001. Кн. I. С. 486–490.
- Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. С. 241.
- Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25 квіт. 2019 р. № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2704-19>.

Стаття надійшла до редколегії 09.01.2020

Yalova O. – Ph.D in Law, Associate Professor of the Department of Legal Documentation of the Educational and Research Institute No. 1 of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5167-5740>

Ways and Forms of Implementation of language legislation in Ukraine

The **purpose** of the article is to propose ways and forms of implementation of language legislation, arguing the need to implement the provisions of the Law of Ukraine «On Ensuring the Functioning of the Ukrainian State Language» in 2019 by state and local authorities, public organizations and citizens. **Methodology.** During the preparation of the article, general and special scientific methods of cognition were used, in particular: comparative, historical, philosophical-legal, systemic, functional, generalization. The **scientific novelty** of the article is that it is one of the first studies on the ways and forms of implementation of the recently adopted Law of Ukraine «On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as State». It has been proved that in Ukraine, under the conditions of constitutional restart, the authorities have permanently suspended most of the positive measures of language policy. For systematic and comprehensive coverage of the outlined issues, its legal and legal dimension in the context of modern constitutional law and general perception of scientific tendencies, a considerable number of legislative acts, acts of the President and the Cabinet of Ministers of Ukraine have been analyzed, which has been successfully combined with references to non-fiction sources since there has been a lack of policy in recent years. **Conclusions.** It is proposed to consider the implementation of the Law of Ukraine «On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as State» at the NSDC meetings, since the issue of state language belongs to the sphere of national security. It is substantiated that parliamentary hearings «On the

Functioning of the Ukrainian Language in Ukraine», which are also an effective form of implementation of language policy, are sufficient to hold once a cadence of parliamentary convocation, but in order to effectively implement the provisions of the law on language, identify gaps and deficiencies, outline their ways. overcoming. It is proved that the Ministry of Cultural Policy of Ukraine is not able to solve the language policy issues adequately to the language situation in Ukraine due to the considerable number of directions of its activity. Therefore, it is advisable to create a specially authorized body of executive power on state language policy. The role of the Committee of the Verkhovna Rada of Ukraine on Culture and Spirituality in the implementation of the state language policy has been determined. It is argued that active media coverage of this Committee's activities in the analyzed area would be useful for local authorities, local self-government, public organizations and entities, citizens interested in the adoption of the state language, its further development. The place of the Cabinet of Ministers of Ukraine in monitoring the implementation of language legislation is outlined. In particular, the Government, together with the Committee of the Verkhovna Rada of Ukraine on Culture and Spirituality, was invited to study the implementation of the provisions of Law No. 2704-VIII in one of the regions, to hear the results of the study at a meeting, to develop recommendations for its improvement or to approve such experience and to recommend it for implementation. The experience of implementing language policy and ensuring the functioning of the Ukrainian state language is explored in Ukraine, namely its forms, such as scientific conferences, round tables, symposia, congresses, discussions, etc. The high efficiency of such measures is justified in view of the possibility of obtaining approvals or substantiated comments, suggestions, and to take maximum account of the position of the scientific, political, civic and social environment in the further activity, which will contribute to the improvement of the linguistic situation. It is proved that the effective form of distribution and development in the society of the Ukrainian state language is the International Competition on the Ukrainian Language named after Peter Yatsik, the All-Ukrainian Dictator of National Unity and International Mother Language Day.

Keywords: language; official language; language policy; law; Law of Ukraine «On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as State»; state security.